

שמעתא למיקתא

גליון ע"ד - פ' וירא ה'תשע"ב / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם מותר לשנות דיבורו כדי למנוע אי נעימות

א. איסור לשנות הדבור. ב. גדר האיסור. ג. מפני דרכי שלום. ד. מפני אי נעימות.

א. איסור לשנות הדבור

כתוב בתורה "מדבר שקר תרחק" (שמות פ"ג פס' ז). ומבואר ב**כתובות** (זו.) דמהכא ילפינן דאסור לשקר. וכן משמע מה**מדרכי** (מו"ק ס"י תתקל) הובא ב**שו"ע** (יו"ד ס"י תב סעי' ג.) [אלא שבסוכה (מו.) וביבמות (סג.) גר' שלמדו איסור שקר מפסי אחר (ירמיה ט-ד) "למדו לשונם דבר שקר". ועי' בשערי תשובה (שער ג אות קפא) וברשב"א (ח"ג ס"י פא).]

אולם מצינו כמה מגדולי מוני המצוות שלא מנו פסוק הנ"ל למצות עשה. הלא המה ה**רמב"ם**, ה**רמב"ן**, וה**חנינוך**. וכתב הגר"פ לר"ס"ג (עשה כב עמי קנח ד"ה ולכן) דיי"ל שלדבריהם ליכא איסור תורה באמירת שקרים [והאי קרא לא קאי אלא לאזהרה לדיינים], ואם הם רק פיטומי מילי בעלמא ואין הפסד כלל לשום אדם אפשר דאפי' איסור דרבנן ליכא, והוי רק דבר מגונה. [ועי' לקמן בשם הבאר מים חיים דלא ס"ל כן].

אמנם ה**סמ"ג** (קז), ה**סמ"ק** (רכז), ה**יראים** (רלה) וה**זהר הרקיע** (קנט) מנו מצוה זו. וכן בספר **הפ"ח חיים** (פתיחה, עש"ן יג) נקט שהמדבר שקר עובר על מצות עשה זו. [ועיי"ש בבאר מים חיים שכתב שעכ"פ יש איסור דאוי לכל הדעות. אלא דהתם מייירי בשקר המזיק לחבירו, ועיי"ן לקמן].

ב. גדר האיסור

ובגדר האיסור כתב ה**יראים** (שם) שהתורה אסרה כל שקר שיוכל לבוא על ידו ה**זיק** לחברו, אבל שקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה עליו התורה שהרי ברשע רע לבריות הכתוב מדבר, והא דתניא בכתובות (טו: ז"ל) כיצד מרקדים לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא (משום שחששו משום מדבר שקר תרחק), ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה, ההיא יש בו רע לבריות לדברי ב"ש שנראה כגונב דעת הבעל, ע"כ. [ועי' בקובץ **שיעורים** (ח"ב חולין אות ג) שכתב דלאו ד"לא תענה" אינו נוהג באיסורין שאין ע"ז תורת עדות, ו'מדבר שקר תרחק' לא שייך אלא בממונן, ע"כ].

אמנם **מתוס'** (כתובות שם ד"ה ישבחנו) על האי סוגיא דכתובות שם, מוכח שאף שקר שאינו גורם רע לחבירו אסור, שהרי התם אינו גורם רע ואעפ"כ כתבו שיש משום 'אמירת שקר' אליבא דב"ש, אלא שבי"ה לא חששו לאיסור שקר כיון שבעיני בעלה נאה היא, עיי' במהרש"א, **ביעב"ץ ובקרבן נתנאל** שם. וכן נראה מדברי ה**ריטב"א** (שם מובא בשיטה ד"ה ישבחנו) וה**תוס' רי"ד** (שם). וכן משמע מה**פרישה** (אבה"ע ס"י סה אות א), וכן מוכח מה**ט"ז** (שם). וכן נקט ה**חזו"א** (אמ"י"ב פ"ד אות יג) דאף השינוי שאינו משמש לגורם של אונאה בסיפור דברים של מה בכך שקר יכונה ובכלל עוון השקר הוא. וכן מבואר בא"מ (ח"ו"מ ח"ב ס"י ב אמצע התשובה). [ומהפ"ח חיים (פתיחה שם) הנ"ל ליכא ראייה דהתם איירי במדבר לשו"ר והרי מזיק לחבירו, אולם עיי' בבאר מים חיים (רכילות כלל א אות יד) שהביא דברי ה**ריטב"א** הנ"ל].

ויש לדון בדבר השכיח, האם מותר לשנות דיבורו מפני אי נעימות וכד', וכגון אם בקשו ממנו הלאוה ואינו רוצה להלוות מאיזה טעם (והיינו בגוונא שאינו מחויב להלוות לו), וע"כ עונה שאין לו כסף, או כגון שמצווה לאחר לומר שאינו נמצא בביתו מחמת חוסר פנאי.

ג. מפני דרכי שלום

והנה **ביבמות** (מג.) למדו חז"ל שמותר לשנות מפני השלום וי"א שאפילו מצוה איכא, ואף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב (בראשית יח, יג) "ואדוני זקן" ולבסוף כתיב "ואני זקנתי", ע"כ. ועיי' במכתב **מאליהו** (ח"א עמ' 94) דבכה"ג ליכא משום שקר, כי האמת הוא מה שמביא לטוב ולרצון הבורא. [וכבר תמהו הראשונים שהיא גם אמרה ואני זקנתי באומרה (שם יח) "אחרי בלותי". ועי' בתוס' (בראשית שם) שתירצו שהכוונה דאחרי בלותי היה שפרסה נדה אבל לבעלי אין תקנה דהיינו שהקב"ה שינה לגמרי, עוד כתבו דיש מי שאומר דאמת היא גם אמרה ואני זקנתי והוא הפירוש ואחרי בלותי שכוונתה היתה בזה בתמיה, דהיינו שהיא לא הייתה ראויה לילד, והקב"ה שינה מפני השלום שלא סיפר כל דבריה].

ואע"פ שדעת ה**ערוך לנו** (שם) שאף מפני דרכי שלום לא התירו לשקר לגמרי אלא 'לשנות' לחוד, והיינו בלשון דמשתעי בתרי אפי. מ"מ הכרעת ה**הפ"ח חיים** (רכילות כלל א אות ח) שמותר לומר שקר גמור מפני השלום, אם אין לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה שקר. [ואפשר שזה תלוי בבי' תירוצי התוס' הנ"ל, אולם הבאר מים חיים (רכילות שם אות יד ד"ה ואין) אע"פ שנקט כתירוץ השני, פסק דמותר לשנות לגמרי].

ד. מפני אי נעימות

מעשה י"ל בנידון דידן דרשאי לשנות דיבורו, דהרי אינו מחויב לגלות עניני האישים, ואם יאמר לו האמת חבירו יפגע ואיכא בזה משום דרכי שלום.

ויש להוכיח כן מהא דאמר שמואל (בי"מ כג.) "בהני תלת מילי עבידי רבן דמשנו במלייהו במסכתא ובפוריא ובאושפיזא" ופירש ה**רמב"ם** (גוילה ואבידה פ"ד הי"ג) מסכתא כיצד, היה עוסק במסכתא דנדה רשאי לומר במקואות אני שונה כדי שלא ישאלוהו שאלות בענין נדה. ועי' במחצה"ש (ס"י קנז ד"ה בגי דברים) שכתב בדעת הרמב"ם דאיירי באין לו פנאי או ירא שיבללוהו. מבואר שמותר לשנות כשאין לו פנאי או מאיזה טעם ואינו רוצה לגלות לחבירו. וכן נראה **מתוס'** (שם ד"ה במסכת) שפירשו דמסכתא היינו כשבא לנסותו אם יודע, שמותר לשנות מפני "דרכי שלום" ולומר לא למדתי זה, ועיי'.

שו"מ **שהגרשז"א זצ"ל** (תתן אמת ליעקב ח"א עמ' קז ושלמי מועד פרקי חינוך פרק צו עמי תתלא ותקלו) נשאל האם מותר לומר שהבעל הבית לא נמצא בבית אע"פ שהוא שם אלא שממהר ואינו יכול לגשת. ועל זה ענה שמותר לשנות כה"ג כיון שאינו מחויב לקבל את מי שאינו רוצה, ואינו מוכרח לספר לכל אחד מה עושה כעת בבית, ולומר לו האמת שלא רוצה לקבלו מחמת סיבה פלונית יש בזה מד"ש שיכעס עליו. ולזה הסכים ה**גר"ש"א שליט"א זצ"ל**, ודלא כבעל השבט ה**לוי שליט"א זצ"ל** [הסובר שבכה"ג אין לשקר, ודו"ק]. ועיי"ן עוד בזה בשלמי מועד (שם).

מסקנא דדינא -

העולה לדינא, א' אסור לשנות דבורו אף כשאינו גורם רע לחבירו. ב' מפני השלום, מפני אי נעימות, פרטיות וכדו', מותר לשנות דבורו אם אין לו עצה להשיב באופן אחר.

פניני מוסר

ליקוטי דברים מתוך "מכתב מאליהו" בענין ההתעוררות מפטירת צדיקים לע"נ הגאון הגדול ר' נתן צבי בר אליהו מאיר פינקל זצוק"ל

ראש ישיבות מיר בארץ הקדש אשר מסר נפשו להקים עולה של תורה ולהרבות גבוליה עלה בסערה השמימה ביום ג' י"א מרחשוון תשע"ב

פטירת הצדיק הוא זעזוע שעל ידו ניתן להתעורר וללמוד ממנו - "ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. אנו חייבים להודות להש"ת עבור הטובות והניסים לאין מספר בהם טובל כל רגע מימי חייו... ובכל זאת, אין הם משפיעים עליו השפעה מכרעת לעוררנו ולקרבו אל הש"ת, שכן שינוי ערכין לא ניכר בנו מידי יום ביומו.

האם חוסר אמונה יש כאן? לא! ההרגל הוא הוא אשר בעוכרנו. עצם העובדה שהדברים חוזרים ונשנים, מפחיתה מהכרת ערכם, מצננת את חושינו, והגנו הופכים אדשיש עד לבלי הרגיש את המתהווה. רק שינוי נדיר, בלתי שכיח בחיינו היום-יומיים עלול לפקוח את עינינו ולעורר את הרגשנות.

"גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייןן (חולין ז:). יש ומורגלים בצדיק בחייו, כך שלא לומדים את הניתן ללמוד, נעשים אדשיש להנהגתו, אורח חייו ותורתו. במוותו מזדעזע הלב, האבידה מורגשת על כל צעד, מקיצים ומתעוררים.

גדולה השפעת הצדיק במוותו יותר מבחייו, כי מה שלא היו מסוגלים לקלוט בחי הצדיק, לומדים על ידי מיתתו." (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 246, הספד על מרן החזון איש)

מיתת הצדיקים באה על עבודת ה' מתוך הרגל ו'מלומדה' - "ענין זה של סילוק הרוחניות כעונש, אנו מוצאים בדברי הנביא, ומבואר בחז"ל "יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותמי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה לכן הנני יוסיף להפליא וגו' ואבדה חכמת חכמי ובית נבוניו תסתתר" (שעיה כט, יד). ואמרו ז"ל (איכה רבתי א, לט) "מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתיים ומחורבן בית המקדש..."

הסבר הדברים הוא, שאם אין האדם מנצל את המשפיעים הגדולים לקנות בתוך עצמו ערכים פנימיים של תורה, ויראת שמים, אלא אפילו היראה אצלו רק בגדר מצות אנשים מלומדה, אז צריך לקחת ממנו את רבותיו הגדולים...

הרב המלמד את התלמיד נותן לו בזה את האמצעים לגלות את פנימיות עצמו. אחרי שהרב מסר לו את ה"יודעת היום" - עבודת התלמיד היא לבא אל ה"השבת אל לבבך" - להכניס את הדברים אל תוך לבו ולהפכם לנכס פנימי.

אמנם אם התלמיד מסתפק בזה שאכן יש לו רב גדול, ושהוא נמצא במקום תורה, ומזניח בזה את העבודה העצמית הפנימית, וכל תורתו ועבודתו נשארות חיצוניות ושטחיות - אז אין עצה אחרת מאשר "ואבדה חכמת חכמי ובית נבוניו תסתתר"... אז יש תקוה שכאשר צריך האדם לעמול בכוחות עצמיים להגיע אל הפנימיות, יהא לבו קרוב אליו ית' באמת, והיראה תהיה טהורה, ולא מלומדת מחמת הרגל חיצוני גרידא." (שם עמ' 135)

הצער על פטירת הצדיק הוא על מה שחסר לו, וצריך לחולל באדם מהפכה ושינוי גדול - "ההוא יומא דאשכבתיה דרבי, נפקא בת קלא ואמר: כל דהוה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי העולם הבא (כתובות קג:). לכאורה הענין תמוה, כיצד מזכים בעולם הבא את אלו שאינם

עד איזה גיל חייבים לחנך את הבנים במצוות

מבואר בסוכה (מב.) "חייב" אדם לחנך את בניו במצוות. וכן לשון הרמב"ם בכמה מקומות (ציצית פ"ג ה"ט), ברכות פ"ה ה"א ועוד). ועיין **בביאור הלכה** (סי' תרפ"ט סעי' ו) שכתב שחינוך הוא חיוב מדינאי. ומקור חיוב זה הוא מדברי קבלה, כמבואר ברמב"ם (מא"א יז, כח) שמצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנה"א (משלי כב, י) "חנוך לנער על פי דרכו", ע"כ [ועיי' בריטב"א (סוכה ב: ד"האמר ר"י) שגם הביא פס' זה כמקור לחיוב חינוך, וכ"כ הש"ה (שער האותיות-ד אות כה), הפמ"ג (סי' שמג מ"ז א), והמ"ב (סי' שמג ס"ק ב) ועיין עוד במס' מכות (נ.ח)]. וכן כתב להדיא בחיי אדם (ככלל סו, אות א) "אם יש לו בנים קטנים יחנכם במצוות והיא מצות עשה מדברי קבלה כמו שכת' חנוך לנער". [וכ"כ החת"ס (סי' פג ד"ה ומ"י)]. והנה לפי כמה ראשונים דברי קבלה כדברי תורה ניהו, וכן פסק השו"ע (סי' תרצו סעי' ז) דכדאורייתא המה. [וכן במקראי קדש (נימוס נוראים סי' יט אות ב) כתב דאפשר דחינוך הוי מד"ק וחשיב כדאורייתא]. אלא שמפוט לשון הגמ' במס' סוכה (כח): לא משמע הכי, דאמרו קטן שהגיע לחינוך חייב בסוכה "מדרבנן", וכן איתא בחגיגה (ד-ו), ועיין ברש"י (חגיגה ב. ד"ה אי זהו) שכת' שחכמים הטילו על אביו ואימו לחנכו במצוות [ועיין ברע"ב (סוכה ג, טו) שכתב שהוא מדברי סופרים. ועיין תוס' (ניזיר כח: ד"ה לחנכו) שכת' שהוא מדרבנן. וכ"כ בפמ"ג (שם)]. ולענין האם החיוב מוטל על האב או על הבן עיי' בגליון י"א].

ועיין בחגיגה (שם) ובסוכה (שם) שרצו ללמוד חובת חינוך (לענין ראייה וסוכה) מפסוקים, והגמ' דחתה שחינוך דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ולפ"ז אפשר לומר שדין חינוך חמור יותר מסתם חיוב דרבנן [או דברי קבלה] דהרי אסמכתא על קרא, וכן מצינו בתוס' (שבת לד. ד"ה לא, גיטין ו: ד"ה ערבתם) שדין שאסמכתא אקרא חמיר טפי. [וכבר ידועים דברי הרמב"ם (ר"ה טז. ד"ה תניא) שכל מה שיש אסמכתא העיר הקבי"ה שראוי לעשות כן]. שו"מ שכדברינו כתב הגר"ק שליט"א (חוט שני ח"ד עמ' ערה). [נבמשך חכמה (פר' וירא

ד"ה כי ידעתיו) יצא לחדש שמקור מצות חינוך במ"ע הוא מהפס' (בראשית יח, יט) "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו...". שאברהם אבינו צוה בניו הקטנים על המצוות, וקרא דחנוך לנער שהביא הרמב"ם הנ"ל הוא מדברי קבלה אבל העיקר מאברהם. ועיי' חזו"א (אה"ע קדושין סי' קמח על דף ל.).

מיהו עיין בפמ"ג (פתי"ב ח"א אות כ. ועיי' עוד שם ח"ג סוף אות ל, ובפמ"ג סי' קפ"ו מ"ז ס"ק א, ובא"א סי' קפ"ד אות יא וסי' רסג א"א ס"ק ט, ופתיחה לברכות אות ב, ועיי' עוד בתיבת גמא פ' בשלח אות א) שכתב שיש ב' מיני אסמכתות, א- אסמכתא חשובה ויש לה כעין רמז בתורה שבכתב כמו נט"י דהוה דין תורה ממש [ועיי' שהביא הרבה סתירות בענין זה] ב- אסמכתא בעלמא שאין רמז בקרא לזה. ולפ"ז אפשר כיון שבנידון דידן האסמכתות הם ע"י ריבוי [עיין בגמ' שם], וא"כ אפשר דאין להם כעין רמז בתורה ודינם כאסמכתות בעלמא. [ועיי' עוד בחוט שני (שם) שכת' שהא דאמרינן דחיוב חינוך דרבנן הוא רק לענין שנתייבנו מדרבנן לחנך את הקטנים באופן פרטי וכי אבל ודאי דבאופן כללי שרצון התורה שיהיו מחונכים. ועיי' עוד בתשובות והנהגות (ח"ה סי' ריד ד"ה ויש) שיסוד חיוב חינוך הוא מדינאי].

והנה יש לדון עד איזה גיל חייבים לחנך את הבנים. ובאמת מצינו במדרש רבה (תולדות סג, י) שאמרו על הפס' "ויגדלו הנערים", "א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו (ללמדו תורה ומצוות, רש"י) עד י"ג שנה מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה". משמע שחיוב חינוך הוא עד י"ג שנים שאז נעשה גדול.

ועיין במלבושי יו"ט (סי' רכה, אות ב) שכתב להלכה דברי המדרש הנ"ל, דמברכים ברוך שפטרני כשמגיע הבן לי"ג שנים משום שהאב נפטר שלא יהיה מוטל עליו החינוך לתורה ומעשים ולא ייענש כשלא יחנכהו עוד. והביאו המ"א (שם ס"ק ה) והמ"ב (שם ס"ק ז) [ועיי' שש"מ י"ש על האב מצות הוכחה כשרואה שאינו מתנהג כשורה].

אמנם עיין בפמ"ג (סי' לו א"א ס"ק ו"א) שכתב שאף דהגיע לי"ג שנים, אם אינו ידוע דהביא שתי שערות חייבים לחנכו עד רוב שנותיו, כי י"ל דלא פקע מאביו מצות חינוך כל זמן שאין ידוע שהביא ב' שערות. וכ"כ ג"כ בסימן שמי"א (א"א ס"ק א) שחייבים לחנך עד י"ג שנים ואם לא הביא ב' שערות אם יש לו סימני סריס חייב עד גיל כ' ואם לאו עד רוב שניו, ובכה"ח (סי' שמג אות יח) הביא דבריו להלכה. [וכן ברע"א (ססי' ז) משמע שאפ"י אחרי י"ג שנים שייך חובת חינוך אם לא ברור לן שהביא ב' שערות (וכ"ש אם ודאי לא הביא)].

אבל הביאור הלכה (סי' לו סעי' ג ד"ה ו"א) דחה דברי הפמ"ג דכל זה דוחק גדול, דהרי בסי' רכ"ה סעי' ב' מבואר דכשנעשה הבן י"ג אביו מברך ברוך שפטרני, והיינו ממצות חינוך לפי מה שכת' המ"א שם ולא אישתמיט א' מהם לומר דדוקא כשידוע שהביא ב' שערות אלא בודאי דלענין חינוך שהוא דרבנן נוכל לסמוך על חזקה דרבא, ע"כ.

ובאמת כדברי הביאור הלכה לכאורה מצינו ברש"י (אבות פ"ה מ"א, ד"ה בן יג למצוות) דכתב דהיכא ד"ידעינן ליה בבירור" דאכתי לא מייתי ב' שערות לשלש עשרה אינו ניזקק למצוות מן התורה, אלא בחינוך מדרבנן בעלמא, ע"כ. משמע מדבריו שחיוב חינוך הוא עד י"ג שנים, אלא דאם ידעינן ליה בבירור שלא הביא שתי שערות חייב במצוות מטעם חינוך, אבל מספק משמע דסמכינן על חזקה דרבא [אולם יש לדחות דלא כתב דבעינן ידיעה בבירור, אלא לענין לפטרו ממצות מה"ת].

נמצא שחובת חינוך הוא עד י"ג שנים. אלא שמצאתי בתשובות והנהגות (ח"ה סי' ריד) שיצא לחדש דאף שחיוב מצות חינוך מדרבנן הוא, מ"מ קיום מצות חינוך הוא גם בגדלותו, והביא ראייה לזה מהא דקידושין (ל) "חנוך לנער על פי דרכו" יש אומרים עד כ"ב ועד כ"ד שנה. והעירוני דכבר קדמו בזה בדברות משה (שבת סי' כו הגה פב) ועל כן פירש כוונת המלבושי יו"ט הנ"ל באופן אחר, והשאיר דברי המ"ב הנ"ל בצע"ג. אולם יש לדחות דהתם [קידושין שם] איירי לענין זמן שהבן ראוי לקבל תוכחה, ולא לענין זמן עיקר חובת חינוך למצוות (וכן נראה מפירוש רש"י שם), עיי"ש, ודו"ק.

ראויים לכך? הרי עולם תבא הוא דרגה רוחנית שהאדם רוכש לו בעבודתו, ואם האדם לא הגיע אליה בכוחותיו הוא, איך יתכן שיתנוה לו במתנת חנם? בהכרח צריך לומר שאלו שהיו באשכבתיה דרבי התעלו למהדרה כה גבוהה - פטירת הצדיק חוללה בהם מהפכה ושינוי ערכין כה גדול - עד שנהיו לאחרים, נתקו עצמם מעלמא דשקרא, ונהפכו להיות בני העולם הבא. יש דמעות חיצוניות, ויש בכיה של אמת. יש הבוכים מפני שמורגלים הם, שצריך להוריד נחלי דמעה על הסתלקות של צדיק, בכיות כאלו הן בכיות של נשים ואין להם חשיבות. עיקר הצער צריך להיות פנימי, וצריך לבכות על עצמו: על שאבד ממנו הצדיק, וממי ילמד מעתה? וכל שכן כשישים אל לבו מדוע לא למד כל צרכו כשהצדיק היה עדיין חי, מדוע החמיץ את ההזדמנות של המצאות הצדיק בקרבתו, שעה שהיה יכול לשאוף מתורתו, להתבונן בכל הליכותיו, לעקוב אחר תנועותיו, שיחו ושיגור". (שם עמ' 247)

הכביה על פטירת הצדיק היא על העדר ערכים אמיתיים - "איתא בגמ' (שבת קה:) אמר רב כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקבורו בחייו, שנאמר וקברו אותו (את יהושע) מצפון להר געש - מלמד שרגש עליהן הר להורגן (וברש"י: שלא הספידוהו כראוי). ועוד שם - א"ר בר אבא ארי"ח כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים, מדה כנגד מדה..."

כל עונשי שמים אינם באים אלא כדי ללמד את האדם ולתקנו. וגדר 'מדה כנגד מדה' הוא, שבעונש יש לימוד וקיום שמורה על אותו ענין שהאדם לקוי בו, כדי שעל ידי העונש יבוא האדם לידי ההכרה הנכונה, ויגלה את החסרון שגרום לו לחטוא.

מדוע האדם מתעצל בהספדו של חכם? מפני שחסרה לו הבחנת ערך החכם וחכמתו, אין זאת אלא שלקויה אצלו ההרגשה שהתורה "היא חייו"; עדיין גרמאות החיים אצלו היא גשמית גרידא, לכן אינו חש בהעדר התורה והיראה ע"י מיתת החכם. לפיכך מראים לו משמים שאין כל ערך לחייו הוא, כיון שהם חסרים את התוכן האמיתי ולא יחוש משמים על חייו". (שם עמ' 251)

בניה זו מתקנת את טמטום הלב של האדם - [ועוד נאמר בגמרא שם (שבת קה:): "הבוכה על אדם כשר מוחלין לו כל עוונותיו, בשביל כבוד שעשה לו". מחילת כל עוונות מהותה היא שמסתלק טמטום הלב שנגרם ע"י החטאים. וצריך ביאור כיצד מזכך אדם את לבו ע"י בכיה זו?]

פירוש הדבר הוא: הבכיה על אדם כשר מהותה היא שבוכה על האמיתיות והכשרות שנגדרו מן העולם. והרי רק מי שמרגיש ערך כשרות הלב בוכה על הסתלקות הכשרות והאמיתיות. הגברת הרגשה זו עד כדי בכיה הוא גופו התיקון, כי ההכרה הפנימית בגודל ערך האמיתיות והכשרות מערערת ומחלישה את טמטום הלב. זהו פירוש הגמרא "בשביל כבוד שעשה לו" - שיודע להעריך את גודל אבידת אדם כשר". (שם)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" (המקורות מתוך קונטרס "אסון פטירת הצדיקים")